

Földváry Miklós István

Dialógusmise vagy énekelt népliturgia?

A szövegszerű részvétel korlátai és lehetőségei
a régi római miserítusban

I.

Földváry Miklós István középorkutató, liturgiátörténész, az ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszékének és a LFZE Egyházzene Tanszékének tanársegédje.

Az apostoli hagyományra visszamenő keleti és ókeleti rítusok egyszerre jelentenek

mintát vagy legalábbis hivatkozási alapot a római rítus gyökeres átalakítását, illetve sértetlen megőrzését zászlajukra tűző irányzatoknak. Míg az előbbieket a közösségi jelleget, a szolgálatok sokrétűségét, a népnelv és a könnyebben hozzáférhető zenei formák használatát emelik ki, addig az utóbbiak az oltár és a gyülekezet tájolása, a papi és a laikus szerep világos elkülönítése, a csöndben mondott imák s a profán tekintettől elzárt szentély által érzik igazolva eszméiket.

Maguk a keletiek nem elsősorban rítusoknak, hanem sokkal inkább társadalmi és kulturális helyzetüknek megfelelően foglalnak állást a római egyház liturgiájának mai kérdéseiben. A bizánci orthodoxia többnyire rokonszenvet mutat a magát tradicionalistának nevező római katolikus mozgalom iránt, sőt arra is történtek már kísérletek, hogy egyes, az úgynevezett tridentinai rítust őrző, de a pápai primátust el nem fogadó közösségek az orthodox egyházszervezethez csatlakozzanak. Ehhez képest a görögkatolikus papok és hívek inkább bizalmatlanul, kevés megértéssel fogadják a latin rítus helyreállítására vonatkozó kezdeményezéseket, jóllehet ők maguk ugyanazon a felekezeten belül változatlanul tarthatták meg a szertartások II. Vatikáni Zsinat előtti állapotát. Az állásfoglalás mégsem pusztán felekezeti kérdés. A görögkatolikusokhoz hasonlóan nyilvánulnak meg nemcsak az unitus, hanem a monofizita eredetű keleti egyházak azon képviselői is (pl. szírek, örmények, koptok), akiknek életkoruk és vallásilag sokszínű lakóhelyük miatt volt alkalmuk összehasonlítani a római katolikus szertartásrend régi és újabb változatát.

Ha az írott forrásokat vesszük figyelembe és a történelmi előzményekkel való folytonosságot tekintjük, vitathatatlan, hogy a hagyományos keleti rítusváltozatok történeti rétegződése, szövege és ceremoniális eszköztára közeli rokonságban van az úgynevezett tridentinai rítusával. Ugyanakkor a ma még élő keleti rítusú, vallását gyakorló, de az írott forrásokban járatlan idősebb nemzedék közvetlen tapasztalata szerint a megújított római szertartásrend sokszor jobban hasonlít a saját egyházaikban megszokottra. Mivel az elmúlt években számos alkalmam volt személyesen venni részt a bizánci, a kopt, a szír és az örmény egyház szertartásain, életkoromnál fogva a római rítus megújított alakját ismertem és szoktam meg elsőként, elkötelezettje vagyok a klasszikus rítusváltozat föllevenítésének, kutatóként pedig ugyanezen rítusváltozat kö-

zép kori forrásaival dolgozom, az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy azonosítsam a vázolt ellentmondás okait. Ezek az okok egyben azokra a hiányságokra világítanak rá, amelyektől a reformok előtti latin liturgikus gyakorlat valóban nem volt mentes, de amelyeket —kellő hagyománytisztélet, szaktudás és tehetség birtokában— a rítus sérelme nélkül is orvosolni lehetett volna.

II.

A rítus tényleges, a szerkönyvekben rögzített tartalma és a világi hívő róla kialakult tapasztalata közt azáltal jön létre különbség, hogy ugyanazon szertartástípusnak több lehetséges „előadásmódja” létezik párhuzamosan. A keleti egyházak gyakorlatában a liturgia alapvetően közösségi természetű, noha ez távol áll a közösségi jelleg mai, nyugati értelmezésétől. Lényege sokkal inkább az, hogy a keleti egyházakban —szemben a latin hagyománnyal— nem alakultak ki vagy nem váltak jellemzővé a főbb szertartástípusok (vagyis a mise és a zsolozsma) magányos végzésének módjai. Sem a naponkénti misézés, sem a papi magánimádságként mondott zsolozsma nem elterjedt: a liturgia mindig valóságos templomot, több szolgálatttevőt és általában gyülekezetet föltételez. Ha ezek valamelyike hiányzik, a szertartás továbbra is nyilvános természetű marad: ha csak egyetlen pap és egyetlen kántor van jelen, akkor sem alkalmaznak redukált teret vagy hangszínt. A liturgiában ilyenkor is a templom teljes terét használják, énekelnek, tömjéneznak, csak éppen a kántor egyaránt megjeleníti a népet és a kart, a pap pedig ellátja a diakonus szolgálatát is. Szükség-helyzetben elmaradhat az ének, a tömjén, sőt akár a templom is, de szemléleti értelemben minden általam ismert keleti közösségre igaz, hogy nincs benne elméletileg kidolgozva, és így talán jogilag sincs szabályozva a nem nyilvános istentisztelet végzési módja. A liturgia egyetlen és ideális létezési módja az ünnepélyes változat, és ehhez képest minden egyéb csak átmeneti engedmény a kedvezőtlenebb körülményeknek. Az alkalmazás módja nem szigorúan kötött, de mindig a teljesebb formából indul ki.

A latin hagyomány e tekintetben más úton járt. A nyugati kereszténység a lehetőleg naponkénti misemondást a papi lelkiség szerves részének fogta föl, hiszen a pap a misében ölti magára a legvalóságosabban az Örök Főpapot: így a rendszeres misézés a nagy létszámú papi közösségekben is lelki szükséglete volt a csoport minden egyes tagjának. Másfelől a szentáldozat önmagában álló, engesztelő és üdvösségszerző értékét hangsúlyozó teológiai gondolkodás is azt sugallta, hogy a mise ne kötődjék a nép vagy akár a szolgálatttevők jelenlétéhez, mert gyülekezetének csak egyik rétegét alkotja a zarándokló Egyház esetlegesen megjelent része: ugyanott a szenvedő és a megdicsőült lelkek is közreműködnek, a mise pedig végsősoron krisztusi mű. A szolgálatok különbözősége hatékonyan és szépen jeleníti meg az Egyház összetettségét, de a szent cselekmény teljes tartalmát nem lehet evilági eszközökkel méltóképpen kifejezésre juttatni, így az ellenkező irány: a bensőséges, csendes, díszeknek nagy

részéről lemondó szertartás is alkalmas lehet arra, hogy emberi eszközökkel ábrázolja az ábrázolhatatlant.

A ma elfogadott liturgiátörténeti álláspont szerint ezért alakult ki és nyert saját szabályozást előbb a kevesebb szolgálattevővel és énekessel celebrált mise-forma, majd az ún. olvasott mise, amelyben már csak egyetlen pap és egyetlen ministráns szolgál, az ének pedig teljesen hiányzik. A római katolikus papok és világiak ebben a gyakorlatban mintegy megpihentek a pompás, ünnepélyes szertartások mellett. A legszentebb misztériumot, de másfajta bensőséggel ünnepelethették. Valóban: aki az olvasott misék sajátos áhítatát már érzékelté, kevéssé érti, hogy hogyan tekinthették ezt a misézési módot a liturgikus reformok előkészítői és kidolgozói csökevényes, kiküszöbölendő lehetőségnek.

Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az olvasott misének történeti, liturgikai és lelkiismereti szempontból is az ünnepélyes mise az eredete és a normája. Ebből következik, hogy az olvasott misék vonásait csak addig értelmezheték hitelesen az őket végzők és hallgatók, amíg viszonyítási pontjuk az ünnepélyes mise maradt, vagyis amíg egy székesegyházban, plebánián vagy kolostorban az ünnepélyesen végzett gyülekezeti mise jelentette a nap legfőbb eseményét, és ezt előzték meg a leginkább kora reggel tartott, olvasott misék. Ezekre szükség is volt egyrészt a templomok papjainak száma miatt (hiszen a nyugati egyházban egykor ismeretlen koncelebráció híján a naponkénti misézés minden pap esetében önálló misét is jelentett), másrészt azért, mert főként a középkorban szükségesnek vélték, hogy az egy napra eső ünnepekről, sőt köznapokról egyaránt mondassék mise, és szokásosan megemlékeztek általános vagy az adott közösségre jellemző, votív szándékokról is.

III.

Ez az állapot a középkor és a kora újkor elmúltával egyre kevésbé volt jellemző. Az egyházszervezet anyagi és intézményes alapjai a korábbiakhoz képest megrendültek, a klérus —jóllehet még egész társadalmi osztályt alkotott— a középkorhoz képest számában megfogyatkozott, és ami fontosabb: átszerveződött. Míg a középkorra inkább papi közösségek együttélése volt jellemző, addig az újkori egyházszervezet a kisebb templomokat egy-egy pap, esetleg kisegítői gondjaira bízta. A gyakorlati körülmények mellett külső és belső szemléleti változások is kikezdték a nyilvános istentiszteletet korábban főntartó gyakorlatot. A protestantizmus és a felvilágosodás hatására, illetve az Egyházon belül jelentkező racionalista és puritán irányzatok következményeképpen a katolikusok is egyre kevésbé tekintették magától értődőnek a vallási élet „külsőségeit”: a megszentelő tevékenység lelkipásztori értelmezése egyoldalúan morális-doktrinális szempontúvá vált, e szempontból pedig nem volt értékkülönbség a legegyszerűbb módon végzett és a legünnepélyesebb szertartások között. Ebben az értelmezői közegben az olvasott mise már nem a magánáhítat bensőséges, az ünnepélyes misét stilizáltan megjelenítő alakja volt, hanem több-

ségi gyakorlat, amely fölmentette a papokat és közösségeiket a teljesebb liturgiához szükséges időráfordítás, anyagi terhek és emberi erőfeszítések alól.

A laikus hívek katekizálása így már nem táplálkozhatott a liturgiából, sőt, idővel úgy alakult, hogy a liturgia tényleges szövegi és ceremoniális tartalmának ismeretét klerikális kiváltságnak volt szokás tekinteni: olyan tudásnak, amelynek kiszivárogtatása illetéktelenként avatja be a világiakat rájuk nem tartozó titkokba. (Eredetileg nemcsak az ún. szent szolgálattevők — a pap, a diákonus és a szubdiákonus —, hanem minden asszisztens és énekes szintjén elvárás volt a klerikusi állapot.) A nyilvános istentisztelet legfőljebb annyiban különbözött a magánliturgiától, hogy a pap által végzett szertartásokkal párhuzamosan a hívek — főleg Közép-Európában — népnyelvű énekeket énekeltek. Ezeknek szövege a mise egyes részeinek teológiai értelmezését adta (általában erősen ellenreformációs megközelítéssel), ritkábban az egyházi év esedékes napjára vagy időszakára összpontosított. Az így kialakult „missa cum cantu” — többségi és rendszeres gyakorlat lévén — a Rítuskongregáció tiltásai ellenére népe nékel tette helyettesíthetővé az ünnepélyesebb, sőt a főpapi mise énekanyagát vagy annak egy részét is. (Európa más területein az orgonajáték játszott hasonló szerepet: ez ellen nem lehetett nyelvi alapon kifogást emelni.)

A mise saját énekanyaga tehát elvesztette szerves voltát: a nép nemcsak lelki értelemben, hanem szöveggel és énekkel vett részt a miséken, de részvétele tulajdonképpen nem a szertartás szerves eleme, hanem azzal egyidejű magánajtatosság volt. A keleti és a nyugati egyházak gyülekezeteinek helyzete itt vált el egymástól jelentősen, és ebben áll a sokat emlegetett tevékeny részvétel, az ún. „actuosa participatio” problémájának lényege is: a keleti hívő nem énekel és mozgott mennyiségi értelemben többet, mint a XVII–XX. századi nyugati hívő. A különbség köztük az volt, hogy a keleti hívő a tényleges liturgia szövegeit énekelte, részvétele a szentélyben zajló papi liturgiával közvetlen kölcsönhatásban állt, a nyugati hívő éneke viszont nem képezte integráns részét a szentélyben zajló eseményeknek.

Mivel a középkorban az értelmiséget szinte kizárólag klerikusok alkották, a liturgiában tevékeny, szöveget és kottát olvasni képes, vallási értelemben iskolázott réteg azonos volt azzal, amelyiknek joga volt ehhez a tevékenységhez, míg a laikusok többsége még a megfelelő jogok birtokában sem lett volna képes énekesként, szolgálattevőként venni részt a szertartásokon, sőt nem is igényelte ezt. Más lett a helyzet az újkorban, amikor a nem klerikusi értelmiség egyre fontosabb társadalmi tényezővé vált, s különösen feszültté vált napjainkban, amikor az ünnepélyes liturgia néhány ritka kivételtől eltekintve már nem nélkülözheti olyan világiak közreműködését, akik a kléruséval megegyező, ha nem azét meghaladó egyházi műveltségnek vannak birtokában. Az ő igényük a liturgia tényleges anyagában való szövegszerű részvételre nem valamilyen modernista, emancipációs törekvés, hanem a társadalmi és műveltségi viszonyok megváltozásából adódik. A klérus egykori létszáma nagymértékben volt köszönhető az egyházi pálya által kínált biztos egzisztenciának és társa-

dalmi megbecsültségnek. Mára ez mindenképpen a múlté, a katolikus világi értelmiség pedig éppen a liturgikus hagyományba való beavatódás által válik annak elkötelezettjévé. Sarkosan fogalmazva azt mondhatjuk, hogy a XX. századra a liturgikus törvényhozás válaszút elé került: vagy a klerikusi kiváltságokat tartja meg, s ezzel szinte mindenütt lemond a teljesebb, énekelt szertartási formákról, vagy megenged bizonyos fokú laicizálódást azoknak fönntartása érdekében.

Noha a laicizálódás jelentősen előrehaladt (a II. Vatikáni Zsinatot közvetlenül megelőző időkben már csak a pap és a diákonus nem lehetett világi), a reformok utáni gyakorlatban a lehető legrosszabb következett be: a rítus gyakorlatilag lemondott a teljesebb szertartási formákról és laicizálódott. A liturgikus megújulási mozgalom hatására ugyanakkor előtérbe került, hogy a liturgia —különösen a proprium szintjén— nem kevés olyan szöveges tartalmat is hordoz, amellyel az átlagosan művelt laikus hívő közvetlen kapcsolata kívánatos. Az ősi szertartási szövegekben olyan lelkület, hitigazságok, értelmezések, képzetársítások, érzelmi és szellemi magatartások jelennek meg, amelyeket nem helyettesíthet a mise dogmatikai lényegét általánosságban megragadó, népénekekbe foglalt tanítás, sem a misén kívüli katekézis. Bizonyos liturgikus szövegek áttételek nélküli kimondása és meghallása az imádság és a hitismeret legtermészetesebb módja.

IV.

Mindezt fölismerve a XX. század első felében, vagyis még a II. Vatikáni Zsinatra hivatkozó reformok előtt jelentős engedmények születtek a laikusok szövetségű liturgikus részvételével kapcsolatban. A hívek mondhatták mindazokat a válaszokat, amelyeket az olvasott misében a ministráns mondott, valamint mondhatták vagy énekelhették az ordinárium és a proprium énekeit. Az így létrejövő miseforma azonban gyakorlati és elvi problémákat is fölvetett, ugyanis a szövegeknek négy különböző típusát adta a hívek szájaiba.

1. A keresztény liturgiátörténet kezdeteitől a nép válaszána értelmeztek, az ünnepélyes misében is azonos dallamon énekeltek néhány rövid *akklamációt*. Ilyenek a könyörgésekre és a „Per omnia saecula saeculorum”-okra mondott „Amen”-ek, az evangéliumolvasást és a prefációt bevezető válaszok és az „Et cum spiritu tuo”.

2. Szintén akklamatív jellegű, egyszerű és állandó dallamon énekelt tételekből állt egykor a zenei értelemben vett *miseordinárium*, a Kyrrie, a Gloria, a Credo, a Sanctus és az Agnus Dei. E tételek azonban már a középkorban hasonultak a propriumhoz azért, hogy kidolgozottabb dallamokkal látták el őket, és az egyes dallamokat meghatározott liturgikus alkalmakhoz kapcsolták. Az ordinárium ezzel alkalmatlanná vált arra, hogy a rövid akklamációkhoz hasonlóan a nép közösségi éneke legyen, és változatlan szöveggel ugyan, de a szólista vagy a szóköla énekévé vált.

3. Már kialakulása idejében szólisták vagy szóköla énekeltek a mise zenei értelemben vett *propriumát*, vagyis az introitust, a graduálét, az Alleluját vagy traktust, (a szekvenciát,) az offertóriumot és a kommuniót. Ez a mind szövegét, mind dallamát tekintve változó és nagyobb közösségben gyakorlatilag énekelhetetlen anyag a római liturgia aranykorában, az egyszólamú zene fényko-

rában született, hivatásszerűen szolgáló egyházi énekesek tudatos alkotómunkájának eredményeképpen. Csak a nagy középkori katedrálisok és kolostorok rendhagyóan kedvező viszonyai tették lehetővé, hogy a *miseproprium* egyes részeit a klerikusokból és diákokból álló liturgikus kórus egésze énekelje.

4. Soha nem volt saját dallama azoknak a *válaszoknak*, amelyek az ünnepélyes misében valamely énekelt tétel elhangzásával egyidejűleg, beszédhangon szólaltak meg. Ilyenek a lépcsőima válaszai az introitus alatt, az olvasmányok utáni „Deo gratias” vagy „Laus tibi Christe”, és a felajánláskor, offertórium alatt szokásos „Suscipiat” kezdetű mondat.

Könnyen belátható tehát, hogy az 1. csoport kezdettől fogva a hívek énekére tartozott. A 2. csoportot csak az ősbibb, egyszerűbb dallamok használata és a dallamváltozatok határozott visszaszorítása mellett lehetett volna a XX. században újra a nép énekévé tenni. A 3. csoport hagyományosan nem volt a nép éneke, de a középkorban egy-egy sajátos összetételű gyülekezet annak tekinthette, és szövegének jelentősége miatt ma is meggondolandó, hogy legalább a *proprium*tételek visszatérő szakaszait az énekelve-kimondás szintjén tegye magáévá a laikus hívő. (Ezt támogatja, hogy a *miseproprium* kialakulásával egyidejűleg a zsolozsma *proprium*tételeit nagyobb, zeneileg nem kimagaslóan képzett gyülekezet is énekelte. E tételek dallamkezelése napjainkban mintát adhat a mise párhuzamos műfajainak gyülekezeti énekléséhez.) Végül a 4. csoportról megállapítható, hogy az oltárnál szolgáló személyekre tartozó, kevésbé jelentős imákból áll, amelyeknek a nép általi hangos kimondását sem gyakorlati, sem tartalmi megfontolás nem támogatja. (Sajátos kategória az áldozás előtti, háromszori „Domine non sum dignus”, amely nem rendelkezik önálló dallammal, de nem is egyidejű az énektételek valamelyikével. Tulajdonképpen nem a miseliturgia, hanem a rituále anyagához tartozó áldoztatási szertartás része, amelyet már a néhány évtizeddel ezelőtti reformok előtt szokás volt népnyelven imádkozni.)

Ehhez képest a XX. század közepére leginkább elterjedt intézmény az ún. dialógusmise lett. Ez a misetípus csakis az olvasott mise viszonyai között érvényes és lehetséges, így már kiindulásában elhibázott, hiszen olyan formát tekint normának, amely csak utánérzésszerűen emlékeztet egyes tételek valódi szertartási szerepére. A dialógusmisében a hangsúly az állandó részek hangos, prózában való elmondásán van, tekintet nélkül arra, hogy azok az akklamációk közé, az ordináriumhoz vagy az asszisztencia válaszai közé tartoznak. A saját misszáléval rendelkező, liturgikusan képzett hívek emellett a pappal együtt, hangosan olvashatják a *proprium* tételeit is — természetesen prózában. Az éneknek nem marad más szerepe, mint a „missa cum cantu” esetében: paraliturgikus szövegekkel kísérheti a mise csendes részeit. A hívek szövegmondása tehát a dialógusmisében nemhogy nem válik énekeltté, de a tevékeny részvételhez való joguk szembekerül a hagyományos zenei formákkal: a lépcsőima mondását „zavarja” az énekelt introitus, a „Suscipiat”-ot az offertórium, az ordinárium mondását megnehezíti, ha annak dallama is van, a *proprium* hangos fölolvását pedig kizárja, ha éneklük. Elvi értelemben a nép nem az őt megillető szövegekkel kapcsolódik be a szertartásba, hanem —legalábbis bi-

zonyos esetekben— az oltár körül szolgálók szerepét vindikálja magának. Szükségtelen megjegyezni, hogy a dialógusmise minden fősorolt szempontból előzménye és közvetlen mintája volt az új rendtartásban egyeduralkodóvá vált misetípusnak.

E jóindulatú, de alkalmatlan megoldással szemben egy másik lehetőség is kínálkozott, amely nem elsősorban jogi, hanem inkább nyelvi és zenei eszközökkel érhető volna el, hogy a világi hívek a maguk állapotának megfelelően, a liturgia logikájával összhangban, mégis a lehető leggyümölcsözőbben vegyenek részt szövegileg is a szent cselekményben. Különösen fontos erről beszélni azért, mert ez az irányzat a legnagyobb kidolgozottságra és a legjobb eredményre Magyarországon jutott, és csak sajnálni lehet, hogy történelmi okokból már nem a hagyományos miserítust, hanem annak megújított, a dialógusmisével véglegesen összefonódott utódját gazdagította.

Ennek lényege, hogy kiindulásnak nem az olvasott, hanem az ünnepélyes misét tekinti, így a szokásos akklamációk mellett az ordináriumot és a propriumot látja a nép hangos imádsága-énekzése terepének. A szövegekkel való közvetlen szellemi kapcsolatot azzal segíti elő, hogy a latin mellett népnyelven is énekelhetővé teszi őket (erre a hagyományos miserítusban a latinnyelvűség sérelme nélkül is mód van, hiszen a XI. századtól kezdve mindezen tételeket a celebráns köteles párhuzamosan elimádkozni a latin misekönyvből). A proprium tényleges eléneklését azzal támogatja, hogy a gregorián dallamanyag merev megközelítésétől elszakadva, az élő zenekultúrák tanulmányozása során megfigyelt dallammodelleket vonatkoztat el, amelyek az egyszerű zene legnemesebb rétegét alkotják, ugyanakkor egyszerűek, könnyen megtanulhatók, változó szerkezetű és szótagszámú szövegek hordozására alkalmasak. Erre —olykor szakértő, a hagyománytól nem elszakadó, de értő alkalmazás mellett— egyes antifónatípusok, a graduále esetében a responsorium breve bizonyultak megfelelőnek, és bátran állíthatjuk, hogy az így létrejött dallamanyag nemcsak nem alábbvaló az eredeti gregorián propriumoknál, hanem bizonyos értelemben fölül is múlja azokat, hiszen a maga egyszerűségében a latin cantus planus elsődleges rétegéből merít, és annak is mintegy párlatát adja. Az ordinárium dallami változatosságának visszaszorítására már külföldön is történtek kísérletek: ennek köszönhető, hogy ma is világszerte az ún. „De angelis” mise a legismertebb. Magyarországon a valószínűleg legősibb és valaha egy sorozatot alkotó, a mise recitatív tónusainak rendjébe tökéletesen illeszkedő, ún. „Missa mundi” játszott hasonló, a célnak még inkább megfelelő szerepet. Érdemes kiemelni, hogy —szemben a dialógusmisével— sem az egyszerűbb dallamon énekelt ordinárium, sem a dallammodelleket követő proprium nem áll útjában a történelmileg hagyományozott gregorián tételek eléneklésének, ha arra tényleges lehetőség adódik, és hogy mind az egyszerűbb, mind a nehezebb dallamon énekelt misetételek mellett —de nem azok helyettesítése-képpen— bőven marad alkalom a magyar népének-hagyomány értékeinek, otthonosságának fönntartására.

Az ilyen tételekkel fölszerelt mise a legszerényebb körülmények között is ünnepélyes végzést, vagyis legalább ún. „missa cantata”-t enged meg, biztosítja a nép értő és zeneileg tevékeny részvételét és a szertartás hagyományos szerkezetének sértetlenségét. Zenei logikája és közösségi fölépítése szempontjából közelebb áll a keleti egyházak liturgikus szokásához, amelyet éppen az egyszerűbb, de hiteles formák fönntmaradása miatt nem tudott a nyugaton tapasztalhatóhoz hasonló mértékben meggyengíteni az intézményes és anyagi körülmények romlása. A nyilvános istentiszteletnek így —a keleti párhuzamokhoz hasonlóan— a római miserítusban is szerves részévé válhat a hívek énekelt és megértett szövegmondása, de ez —szintén a keleti gyakorlatban tapasztalt módon— az újabb időkben sem kell, hogy magának a római miserítusnak átalakítását vagy föladását okozza. A típusdallamon énekelt népnyelvű gregoriánium tehát képes megszüntetni a gondolatmenetem kezdetén vázolt ellentmondást.

Jóllehet e tételek először a II. Vatikáni Zsinat után, a *Kis magyar uzuális* című gyűjteményben váltak közismertté, majd az új rendtartáshoz alkalmazkodó *Eneklő Egyház* népénektárban terjedtek el és az *Introitusok, Communiók, illetve Offertoriumok könyve* című gyűjteményekkel egészültek ki, legmegfelelőbb helyük egy olyan liturgikus gyakorlatban van, amely —követve a zsinati atyák és a liturgikus mozgalom eredeti szándékát— az idők jeleihez a szerves fejlődés jegyében alkalmazkodik: a római hagyományt féltve őrzi, de azt nem rezervátummá, hanem az Isten népe életének valódi csúcsává és forrásává kívánja tenni.*

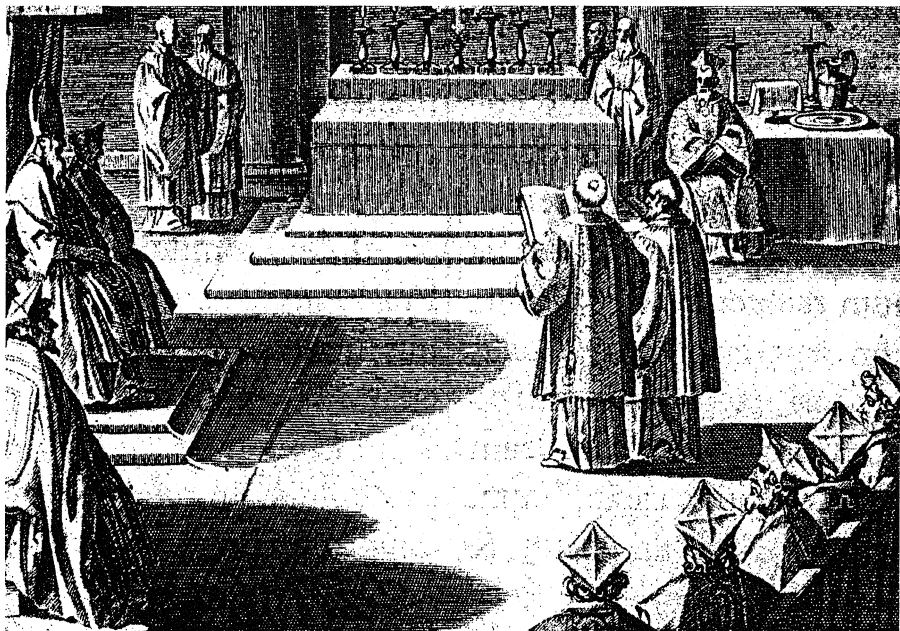
*

2007 áprilisában a Premontrei Rend Gödöllői Kanóniájának gondozásában megjelent a *Graduale Hungaricum* című gyűjtemény, amely a fönti törekvések jegyében az elmúlt évtizedek során Magyarországon elkészült misetételeket tartalmazza a teljesség igényével az egyházi év egészére.

A kötet 522–529. oldalán „A klasszikus római (ún. tridenti) rítusú szentmisek énekanyaga és a magyar nyelvű gregoriánium” címmel közölt fejezetben ennek a könyvnek a régi római rítus keretei közt való használatához kívántam gyakorlati segítséget nyújtani, kiegészítve „Az ünnepélyes mise áttekintése” című táblázatos összefoglalással.

A 457–460. oldalon: az ünnepélyes, püspöki mise egyes részei a VIII. Kelemen pápa-féle Caeremoniale Episcoporum (Róma 1600) metszete szerint.

* Az egyházi cenzor, Dom. Lipovszky Attila Gergely templomos prelátus módosításaival először megjelent: *Miles Christi* IX (2007) 1. 56–65. A jelen közlés a tanulmány módosítatlan, szerzői változata.



1. A szentlecke felolvasása



2. Evangéliumolvasás



3. A celebráns megtömjezése



4. A felajánlott adományok megtömjezése



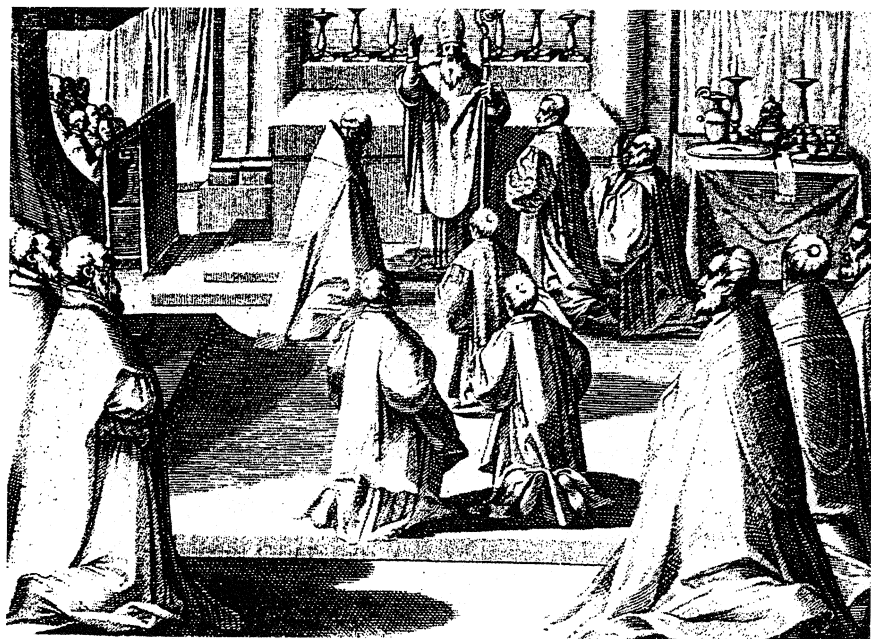
5. Kézmosás a felajánlás után



6. Úrfelmutatás



7. Békecsók és intortíciumok (a Sanctustól a purifikációig tartott gyertyák)



8. Utolsó áldás